

**ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО;  
МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО**

УДК 347.1

ДІДЕНКО Л.В.

**ФУНКЦІЇ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ВІДНОСИН У МЕХАНІЗМІ  
ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО РЕГУЛЮВАННЯ**

У статті проаналізовано специфіку функцій цивільних процесуальних відносин у механізмі цивільного процесуального регулювання. Виокремлено наукові підходи до їх класифікації, а також авторський підхід до поділу їх на види. Досліджено зміст та значення кожної з них.

**Ключові слова:** правовідносини, цивільні процесуальні правовідносини, класифікація, Цивільний процесуальний кодекс.

В статье проанализирована специфика функций гражданских процессуальных отношений в механизме гражданского процессуального регулирования. Выделены научные подходы к их классификации, а также авторский подход к разделению их на виды. Исследовано содержание и значение каждой из них.

**Ключевые слова:** правоотношения, гражданские процессуальные правоотношения, классификация, Гражданский процессуальный кодекс.

In the article the specifics of the functions of civil procedural relations in the mechanism of civil procedural regulation are analyzed. The scientific approaches to their classification are singled out, as well as the author's approach to their division into species. The content and meaning of each of them are studied.

**Key words:** legal relations, civil procedural legal relations, classification, Civil Procedural Code.

Функції цивільних процесуальних відносин у механізмі цивільного процесуального регулювання можуть зазнавати суттєвих змін як з позиції організації (наприклад, за рахунок розширення сфери цивільної юрисдикції), так і з позиції зміни обсягу прав й обов'язків суб'єктів цивільного процесуального регулювання у процесі удосконалення відповідних правових інститутів. Враховуючи, що у доктрині сучасної правової теорії розв'язання проблем підвищення ефективності функціонування механізму цивільного процесуального регулювання пов'язується у тому числі і з застосуванням наукового підходу у розумінні його сутності при регулюванні суспільних відносин, у тому числі цивільних процесуальних, є всі підстави для здійснення дослідження місця та функцій цивільних процесуальних відносин у механізмі цивільного процесуального регулювання. Низка із проаналізованих нами досліджень були здійснені багато років тому, а розвиток суспільних відносин та законодавства у нашої держави є перманентним, що і обумовлює актуальність здійснення даного дослідження.

Тож, подальший розвиток цивільних процесуальних відносин потребує не лише загально-теоретичного встановлення його сутності, а й визначення ролі у механізмі цивільного процесуального регулювання. Таке дослідження дозволить відобразити у тому числі й стан та проблеми розробки сучасної теорії цивільних процесуальних правовідносин, оскільки будучи основним способом реалізації прав і обов'язків учасників цивільного судочинства, цивільні процесуальні правовідносини водночас являють собою і елемент значно складнішого утворення – механізму цивільного процесуального регулювання. Тож, саме дослідженню місця та функцій цивільних процесуальних правовідносин у механізмі цивільного процесуального регулювання і їх взаємодії з іншими складовими елементами варто присвятити значно ретельнішу увагу.

Оскільки питання місця та функцій цивільних процесуальних відносин у механізмі цивільного процесуального регулювання є недостатньо розробленим у вітчизняній науці, можна виділити не так багато вчених, які здійснювали його розробку, або окремих його аспектів. Серед них виділимо першочергово таких як: С.С. Алексєєв, Н.В. Васирина, О.М. Єфімов, О.С. Захарова, С.В. Кімчинська, Я.Я. Мельник, О.І. Модліцький, А.Л. Паскар, О.В. Підлубна тощо. Проте, лише декілька із них розглядали цивільні процесуальні відносини безпосередньо через призму цивільного процесуального регулювання. При цьому, у кожному із випадків проблемним залишилось питання визначення місця та функцій цивільних процесуальних відносин у таких умовах. Саме тому, необхідність встановлення місця та функцій цивільних процесуальних відносин у механізмі цивільного процесуального регулювання не втрачає своєї доцільності.

У загальнотеоретичному аспекті, «механізм» визначається у Великому тлумачному словнику сучасної української мови як внутрішня будова, система чого-небудь [1, с. 665]. Тобто, вже із семантичного аспекту даний термін позначає сукупність певних взаємопов'язаних елементів. Тож, дослідження структурних частин будь-якого механізму повинні передбачати встановлення як їх місця у такій системі, так і ролі у її функціонуванні. Враховуючи, що механізм є терміном, характерним для низки сфер, важливим є аналіз даного поняття саме у контексті правової науки.

**Механізмом цивільного процесуального регулювання** є система складних, взаємопов'язаних та об'єднаних спільною метою процесуально-правових засобів, способів і форм, які діють налагоджено та у постійному зв'язку, й функціонування яких пов'язується із правовим впливом держави на цивільно-правові відносини з метою задоволення суспільних і приватних інтересів учасників, та їх упорядкуванням.

Поняття «функція» у загальнотеоретичному розумінні не є виключно правовим. Вперше даний термін увійшов до наукового обігу як математичний, проте згодом увійшов і до правового термінологічного обігу. Термін «функція права» вперше було використано в XIX столітті у праці німецького дослідника римського права Р. Ієрінга «Дух римського права на різних ступенях його розвитку», який стверджував, що функція права є його реалізацією [2, с. 41–49]. У подальшому дана дефініція зазнала значної трансформації та удосконалення, проте головна ідея функцій була закріплена належним чином – функції є формою впливу права. Згодом питання визначення функцій права було розвинуто на галузевих рівнях, з'явилися нові концептуальні підходи до визначення даного поняття.

У енциклопедичних джерелах поняття «функція» розглядається у двох значеннях: 1) як явище, яке перебуває у залежності від іншого явища, виступає формою його виявлення і змінюється відповідно до його змін; 2) як робота, обов'язок, коло діяльності тощо [3, с. 653]. Із зазначених двох розумінь, перше є загальним і жодним чином не відноситься до правової теорії. Щодо розуміння функції як явища, яке перебуває у залежності від іншого явища, виступає формою його виявлення і змінюється відповідно до його змін, то таке значення можна співвіднести із правовим, якщо під терміном «явище» розуміти поняття «право». У такому випадку, функцією є явище, яке перебуває в залежності від права, виступає формою його виявлення та змінюється відповідно до його змін. Так, дійсно, функції цивільних процесуальних відносин зміняться за умови, якщо будуть внесені зміни до чинного цивільного процесуального законодавства, наприклад Цивільного процесуального кодексу України. Так само вірним є твердження, що функція є формою виявлення права, адже шляхом застосування функцій здійснюється вплив права на ті чи інші правові відносини. Тому, зробимо висновок про те, що загальнотеоретичне розуміння поняття «функція» цілком може лягти в основу спеціальноправових визначень. Підтвердженням цьому є аналіз наукових підходів вчених-правовиків.

Щодо енциклопедичної правової літератури, в Юридичній енциклопедії за редакцією Ю.С. Шемшученка функції визначаються як «напрями чи види впливу права на суспільні відносини, за допомогою яких виражається роль та призначення права в суспільстві і державі, його соціальна цінність і найважливіші риси» [4, с. 604]. Тобто, характеризуючи сутність функцій, варто відштовхуватись від наступного: 1) передусім, функціями є напрями впливу права, тобто те, яким саме чином право впливає на суспільні відносини; 2) за допомогою функцій виражається роль та призначення права в суспільстві і державі, його соціальна цінність і найважливіші риси – а саме, функції дозволяють встановити роль права у регулюванні відповідних правовідносин. В цілому, такий підхід є близьким до загальнотеоретичного розуміння сутності функцій із правової точки зору. Так, функції розглядаються як напрями чи види впливу права на суспільні відносини. Тобто, функції дійсно є певним виявленням права, яке відображає його вплив на суспільні відносини.

Таке розуміння було сформоване ще у класичній теорії права, у якій автори ще в ті часи аналізували поняття «функція» у контексті впливу права на розвиток суспільних відносин. Для прикладу, Ю.Г. Ткаченко розглядав функції права як конкретну роль права з організації суспільних відносин [5, с. 34]. Таке розуміння цілком співставне із розуміння функцій, як напрямів впливу права. Тобто, вплив права на суспільні відносини здійснюється із метою їх організації. Не зовсім влучним є роз'яснення сутності функцій, як ролі права, проте у цілому дана модель залишається актуальною і до сьогодні. Схожим чином мислили інші радянські теоретики, наприклад В.В. Лазарєв та М.С. Кельман. У працях даних авторів встановлюється ідентичне розуміння сутності поняття «функції», яке роз'яснюється, як реалізацію соціального призначення права [6, с. 130; 7, с. 156]. Соціальне призначення права полягає у тому, що право активно взаємодіє із іншими соціальними регуляторами (політикою, мораллю, звичаями), чим розв'язує загальносоціальні завдання, регулює суспільні відносини, виховує громадян, охороняє культурні цінності тощо. Тобто, не зважаючи на дещо відмінне формулювання, сутність функцій права, згідно такого підходу, полягає у здійсненні впливу на суспільні відносини, і тим самим їх правове регулювання.

В сучасній правовій літературі розуміння сутності функцій права є ідентичним. Так, Л.І. Заморська роз'яснює функції права, як основний напрям впливу права на суспільні відносини з метою їх впорядкування та врегулювання [8, с. 4]. Тож, на сьогодні у правовій доктрині склався підхід, сформований ще у класичній теорії права, згідно якого функції розуміються як напрями впливу права на суспільні відносини. Відмітимо, що жоден із проаналізованих підходів не можна визнати єдиним правильним, адже кожен із них розкриває досліджувану категорію під доцільним ракурсом.

Поняття «функції цивільних процесуальних відносин», як і «функції правовідносин», у цілому не є характерними для вітчизняної науки, тому при формулюванні відповідної дефініції візьмемо за основу загальнотеоретичну концепцію, а також сформульоване нами раніше визначення поняття «цивільні процесуальні правовідносини». Тож, визначимо **функції цивільних процесуальних правовідносин** як напрями впливу цивільного процесуального права на суспільні відносини, врегульовані нормами цивільного процесуального права, що виникають у цивільному судочинстві із метою забезпечення правосуддя при захисті порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави між судом, як обов'язковим суб'єктом, особами, які беруть участь у справі та іншими учасниками цивільного процесу, за допомогою яких виражається роль та призначення цивільного процесуального права в суспільстві і державі, його соціальна цінність і найважливіші риси.

Так, у науковій літературі встановлено, що проблема класифікації функцій правового регулювання є водночас однією із суттєвих проблем теорії права. При цьому, дані функції переважно розглядаються як підвиди регулятивної функції права [9, с. 53]. Так, регулятивна функція є одним із визначальних напрямків впливу права на суспільні відносини у системі функцій права, і її можна визначити як обумовлений її соціальним призначенням напрям правового впливу, що виражається у встановленні позитивних правил поведінки, наданні прав і накладенні юридичних обов'язків на суб'єктів права [8, с. 7]. Як відзначається у наукових працях, основними формами, у яких знаходить свій прояв соціальне призначення регулятивної функції, а саме регулювання суспільних відносин, є: 1) чи знаходить свій вираз право у формі нормативних або правозастосовних актів; 2) чи здійснюється в загальних або конкретних правовідносинах; 3) чи встановлює правовий статус, правосуб'єктність громадян, чи визначає компетенцію державних органів і юридичних осіб [10, с. 11–17]. Основною особливістю даної функції є встановлення позитивних правил поведінки в організації суспільних відносин та в координації соціальних взаємозв'язків.

Загалом, у правових джерелах можна знайти три підходи до визначення підфункцій у межах регулятивної функції:

1. Виділення двох елементів – регулятивної статичної та регулятивної динамічної підфункцій [8, с. 6];
2. Виділення трьох елементів - регулятивної статичної, регулятивної динамічної підфункцій та регулятивної негативної підфункції [11, с. 36–43];
3. Виділення низки елементів – наприклад, функції впорядкування, гарантування, координації й захисту інтересів, інтегративна, політична, стабілізувальна, моделювання, орієнтувальна, стимулювання та обмеження [9, с. 54].

Із усіх перерахованих моделей більш традиційними варто вважати першу і другу. Враховуючи, що негативна підфункція регулятивної функції правового регулювання полягає у встанов-

ленні заборони певної поведінки, відзначимо, її притаманність цивільним процесуальним правовідносинам. А отже, у контексті теми нашого дослідження, більш доцільною є друга модель.

Поряд із регулятивною функцією, традиційно виділяється інша функція права та правовідносин – охоронна. Такої думки зокрема притримується Ю.С. Червоний, із точки зору якого, охоронна функція цивільного процесуального права спрямована на відновлення майнових і особистих немайнових прав, свобод і законних інтересів суб'єктів права [12, с. 10]. Тобто, сутність даної функції полягає у тому, що суб'єкти цивільного процесуального права вступають у відповідні правовідносини з метою відновлення майнових і особистих немайнових прав, свобод і законних інтересів. Враховуючи, що цивільні процесуальні правовідносини виникають у цивільному судочинстві із метою забезпечення правосуддя при захисті порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави, зробимо висновок про те, що вони також здійснюють і охоронну функцію.

З іншої сторони, зазначений перелік функцій не враховує специфіки цивільних процесуальних відносин у механізмі цивільного процесуального регулювання. Тому, пропонуємо здійснити розподіл функцій цивільних процесуальних відносин у механізмі цивільного процесуального регулювання на загальнотеоретичні функції цивільних процесуальних правовідносин та спеціальні галузеві функції цивільних процесуальних правовідносин.

Загальнотеоретичні функції цивільних процесуальних правовідносин пов'язані із закріпленням наявних цивільних процесуальних відносин, розвитком нових, та встановленням меж можливої поведінки суб'єктів. Спеціальні галузеві функції цивільних процесуальних правовідносин спрямовані на забезпечення усього механізму цивільного процесуального регулювання, а також регулювання поведінки учасників правовідносин.

**Загальнотеоретичними функціями цивільних процесуальних відносин у механізмі цивільного процесуального регулювання є:**

1) регулятивна статична функція – пов'язана із закріпленням наявних суспільних відносин. Регулятивна статична функція виражається у впливі права на суспільні відносини шляхом їх закріплення в тих чи інших правових інститутах, у чому й полягає одне із завдань (призначень) правового регулювання. Право насамперед юридично закріплює, чітко врегульовує суспільні відносини, що являють собою основу нормального та стабільного існування суспільства, відповідну інтересам його більшості чи силам, що знаходяться при владі [8, с. 6]. У цивільних процесуальних відносинах регулятивна статична функція пов'язується із прийняттям норм цивільного процесуального законодавства, які відповідно врегульовують досліджувану сферу. У частині 1 статті 3 Цивільного процесуального кодексу України від 18 березня 2004 року № 1618-IV [13] встановлено, що цивільне судочинство здійснюється відповідно до Конституції України [14], зазначеного Кодексу Закону України «Про міжнародне приватне право» від 23 червня 2005 року № 2709-IV [15], законів України, що визначають особливості розгляду окремих категорій справ, а також міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України;

2) регулятивна динамічна функція – пов'язана із розвитком нових суспільних відносин. Регулятивна динамічна функція знаходить вираження у впливі права на суспільні відносини шляхом оформлення їх руху (динаміки) та втілена у тому числі і в інститутах цивільного процесуального права. Характеристика регулятивної функції права передбачає виявлення найважливіших шляхів її здійснення [8, с. 6-7]. Дану функцію можна пояснити як забезпечення розвитку бажаних цивільних процесуальних правовідносин, який проявляється у активній поведінці їх суб'єктів. Наприклад, у статті 16 Цивільного процесуального кодексу України від 18 березня 2004 року № 1618-IV [13], присвяченій досудовому врегулюванню спору, встановлено, що особи, які порушили права і законні інтереси інших осіб, зобов'язані поновити їх, не чекаючи пред'явлення претензії чи позову. Тобто, у даному випадку динамічна функція проявляється саме у поновленні однією стороною цивільних процесуальних правовідносин прав та інтересів інших осіб. Дана процедура врегульовується зобов'язальною нормою, яка і є причиною функціонування правовідносин активного типу у межах досліджуваного інституту;

3) регулятивна негативна функція – встановлюється заборона певної поведінки [9, с. 53]. Іншими словами, за допомогою даної функції державою встановлюються та гарантуються профілактичні й запобіжні заходи, порядок їх реалізації із метою усунення шкідливої поведінки суб'єктів у цивільних процесуальних правовідносинах, та охорони позитивної поведінки. Дана функція проявляється у встановленні різноманітних заборон в нормах цивільного процесуального законодавства. Прикладом реалізації регулятивної негативної функції є зокрема частина 10 статті 10 Цивільного процесуального кодексу України від 18 березня 2004 року № 1618-IV [13], у

якій встановлено заборону відмови у розгляді справи з мотивів відсутності, неповноти, нечіткості, суперечливості законодавства, що регулює спірні відносини;

4) охоронна функція – пов'язана із відновленням майнових і особистих немайнових прав, свобод і законних інтересів суб'єктів права [12, с. 10]. Необхідність в охороні майнових і особистих немайнових прав, свобод і законних інтересів суб'єктів права існувала завжди та буде існувати до тих пір, поки існуватиме суспільство. Цивільне процесуальне право охороняє ті відносини, які передують подальшому зверненню осіб до суду та ті, які в подальшому гарантують стабілізацію прав, свобод і законних інтересів суб'єктів права після судового провадження. Тож, цивільні процесуальні правовідносини, виникають для охорони немайнових прав, свобод і законних інтересів учасників цивільних правовідносин, та спрямовані для подолання аспектів, деструктивних для них. Іншими словами, виникнення цивільних процесуальних правовідносин варто пов'язати із охороною тих цивільних правовідносин, які її потребують. Проте, хибним є розуміння сутності охоронної функції цивільних процесуальних правовідносин виключно як інструменту, пов'язаного виключно із скоєнням порушення немайнових прав, свобод і законних інтересів суб'єктів права, адже охороняючи цивільні правовідносини, дана функція у першу чергу запобігає порушенню норм цивільного права. Тобто, сутність охоронної функції цивільних процесуальних правовідносин, що чим вищою є її ефективність, тим менша кількість суб'єктів цивільних правовідносин здійснюють порушення приписів норм права. Тому, сам факт можливості вступу у цивільні процесуальні правовідносини має вплив на суб'єктів цивільних правовідносин і спонукає їх утримуватись від порушень майнових і особистих немайнових прав, свобод і законних інтересів суб'єктів інших суб'єктів.

Спеціальні функції цивільних процесуальних відносин у механізмі цивільного процесуального регулювання пропонуємо виділити із аналізу наукової літератури. У даному аспекті, враховуючи низький рівень уваги вітчизняних дослідників до даного питання, першочергово виділимо працю А.М. Паскар [16] та деяких теоретиків права [17], чий праці сприяли виділенню **спеціальних галузевих функцій цивільних процесуальних відносин у механізмі цивільного процесуального регулювання:**

1) забезпечувальна функція – аналіз правових джерел засвідчив, що місце цивільних процесуальних правовідносин у механізмі цивільного процесуального регулювання не зводиться виключно до того, що вони є складовим елементом останнього. А.Л. Паскар відзначає, що цивільні процесуальні правовідносини, будучи елементом змісту механізму цивільного процесуального регулювання, забезпечують його функціонування [16, с. 84]. У цілому, можна зробити висновок, що дана функція є притаманною усім без виключення елементам механізму, оскільки як нами було встановлено раніше, відсутність будь-якої виділеної нами складової унеможливило функціонування усієї системи у цілому. Втім, разом із тим, цивільні процесуальні відносини є одним із першочергових елементів, а отже реалізація ними забезпечувальної функції має значно більше значення для механізму цивільного процесуального регулювання;

2) загальнодержавно-орієнтаційна функція – у загальному розумінні, орієнтаційна функція полягає в тому, що суб'єкт, знаючи приписи правових норм, сам будує свою поведінку правомірним чином, що і є метою держави при визначенні у правових нормах зразків правомірної поведінки. Аналіз наукової літератури свідчить про те, що для цивільних процесуальних відносин характерне комплексне поєднання загальнодержавного (нормативного) та індивідуального регулювання, що і обумовлює виділення даної функції. Під загальнодержавним регулюванням розуміється діяльність правотворчих органів з приводу розроблення і прийняття загальних правил поведінки - правових норм;

3) індивідуально-орієнтаційна функція - індивідуальне регулювання визначається, як вирішення конкретних завдань на основі норм права. С.С. Алексєєв [18, с. 263] пояснює індивідуальне регулювання тим, що жодна норма не в змозі охопити всю сукупність юридичних фактів та урахувати всі особливості ситуацій, які викликають застосування закону, а отже це обумовлює необхідність допущення законодавцем щодо дорегулювання правовідносин самими суб'єктами. Враховуючи, що будь-яка норма права, в тому числі і цивільно-процесуальна, має абстрактний характер бажаної поведінки суб'єкта, на практиці суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин наділяються правом щодо звернення за допомогою до суду для досягнення кінцевих цілей правового регулювання. Тобто, наявність лише загальнодержавно-орієнтаційної функції є недостатньою для механізму цивільного процесуального регулювання, а важливою є реалізація таких положень. Суд, вступаючи до відповідних правовідносин, продовжує їх правове регулювання за допомогою актів застосування права. При цьому, на науковому рівні зазначається, що у галузі

цивільного процесуального права правове регулювання взагалі не може розпочати свій вплив без індивідуального регулювання, оскільки саме суд здійснює встановлення зв'язку між нормою права і конкретною ситуацією, запускаючи цим дію самих норм цивільного процесуального права.

Таким чином, дослідивши місце та функції цивільних процесуальних відносин у механізмі цивільного процесуального регулювання, варто відзначити, що даний інститут є одним із ключових для усієї досліджуваної системи. З однієї сторони, варто зазначити, що кожен із виділених нами елементів є обов'язковим для механізму, тому відсутність будь-якого із них унеможливило б його функціонування. Із іншої сторони, цивільні процесуальні відносини є саме тією складовою, яка об'єднує усі інші елементи навколо себе. Тому, проводячи співвідношення цивільних процесуальних відносин із іншими елементами механізму цивільного процесуального регулювання, варто відзначити тісні зв'язки кожного із них, а також першочергову роль досліджуваної складової.

#### Список використаних джерел:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2005. – 1728 с.
2. Иеринг Р. Дух римского права на различных ступенях его развития / Р. Иеринг ; пер. с 3-го исправл. нем. изд. – СПб. : Тип. В. Безобразова и Ко, 1875. – Ч. 1. – 321 с
3. Словник української мови : в 11 т. / За ред. І.К. Білодіда, А.А. Бурячок та ін. – Т. 10. – К. : Наукова думка, 1979. – 657 с.
4. Юридична енциклопедія : в 6 т. / Гол. ред.: Ю.С. Шемшученко, М.П. Зяблюк, В.Д. Горбатенко та ін. ; Нац. акад. наук України ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАНУ. – Т. 6: Т–Я. – К. : Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 2004. – 768 с.
5. Ткаченко Ю.Г. Методологические вопросы теории правоотношений / Ю.Г. Ткаченко. – М. : Юридическая литература, 1980. – 176 с.
6. Лазарев В.В. Теория государства и права : [учебник] / В.В. Лазарев, С.В. Липень – 3-е изд., перераб. и доп. – М. : Спарк, 2004. – 528 с.
7. Кельман М.С. Загальна теорія держави і права : [підручник] / М.С. Кельман, О.Г. Мурашин. – К. : Кондор, 2006. – 477 с.
8. Заморська Л. І. Функції права: змістовно-теоретичний аналіз / Л. І. Заморська // Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції. - 2015. - Вип. 6. - С. 3-9
9. Куракін О.М. Аналіз функцій правового регулювання в аспекті його ефективності / О.М. Куракін // Науковий вісник «Держава та регіони». – 2016. – № 2. – С. 53-58.
10. Тарахонич Т.І. Механізм дії права, механізм правового регулювання, механізм реалізації права: особливості взаємодії / Т.І. Тарахонич // Держава і право : зб. наук. праць. Серія «Юридичні і політичні науки». – К. : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2010. – Вип. 50. – С. 11–17.
11. Горшенев В.Н. Способы и организационные формы правового регулирования / В.Н. Горшенев. – М., 1972. – 153 с.
12. Цивільний процес України: Підручник За ред. Ю.С. Червоного. - К.: Істина, 2007. - 392 с.
13. Цивільний процесуальний кодекс України. Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2004. - № 40-41, 42. - ст.492.
14. Конституція України. Закон України від 28.06.1996 р., № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України (ВВР). - 1996. - № 30. - Ст. 141.
15. Про міжнародне приватне право. Закон України від 23.06.2005 № 2709-IV // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2005. - № 32. - ст.422
16. Паскар А.Л. Місце цивільних процесуальних правовідносин у механізмі цивільного процесуального регулювання. // Науковий вісник Чернівецького університету. – Вип. 618. – Правознавство. – Чернівці: Рута, 2012 р. – С. 82 – 88.
17. Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юридичних спеціальностей вищих навчальних закладів / [М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін.] ; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. – Харків : Право, 2002. – 432 с.
18. Проблемы теории государства и права : допущено Министерством высшего и среднего специального образования СССР в качестве учебника для студентов вузов, обучающихся по специальности «Правоведение» / [С. С. Алексеев, И. Я. Дюрягин, В. Б. Исаков и др.] ; под ред. С. С. Алексеева. – М. : Юрид. лит., 1987. – 448 с. : ил. – Предм. указ. : с. 440 – 445.